

Rəxşanə BABAZADƏ*

“YÜZ HƏDİS VƏ YÜZ HEKAYƏ” ƏSƏRİNİN DİL XÜSUSİYYƏTLƏRİNƏ DAİR BƏZİ QEYDLƏR

XÜLASƏ

Mustafa Zəririn “Yüz hədis və yüz hekayə” əsəri XIV yüzilin II yarısında meydana çıxan hədis tərcümələrinə əsaslanan əsərlərdən olub, Fəzlullah bin Nasirul-Qavril-İmadinin “Təhfətül-Məkkiyyə və əxbarun-nəbəviyyə” adlı kitabından yararlanılaraq qələmə alınmışdır.

Əsərin dili əski türkcə söz və qrammatik formalarla zəngindir. Ən dəyərli cəhətlərindən biri də odur ki, o, klassik divan ədəbiyyatı kimi ərəb və fars tərkibləri ilə yüklənməmiş, əksinə, “Kitabi-Dədə Qorqud”un lüğət tərkibi kimi, şifahi xalq ədəbiyyatı xəzinəsindən qidalanmaqla, şifahi xalq dilinin canlı mənzərəsini yaratmışdır. Əsərdə, təbii olaraq, dini məzmun daşıyan sözlər, ifadələr, termin və şəxs adları da işlənmişdir.

Abidənin XIV yüzillikdə qələmə alınmasına baxmayaraq, onun dili müasir Azərbaycan ədəbi dili ilə müqayisədə o qədər də dəyişməmişdir. Bu da dilimizin erkən qaynaqlara söykənərək inkişaf etməsindən və dəyişməz qrammatik quruluşundan xəbər verir.

Açar sözlər: Zərir, yüz hədis, yüz hekayə, dil xüsusiyyətləri.

“XIV əsrdə dini-tarixi mövzulara meyl çox güclü idi. Bu əsrdə ölkə daxilindəki rəsmi dairələr İslam tarixinə aid dini-təbliği üslubda yaranmış əsərlərin hamiləri idilər. Onlar dini ədəbiyyatın inkişafı üçün lazımı şəraiti yaradırdılar” [Cəfərzadə: 2022, s. 9]. “Qisseyi-Yusif” (1367), “Sirətün-Nəbi” (1388), “Fütuhuş-Şam tərcüməsi” (1393), “Yüz hədis və yüz hekayə” (1394?) kimi əsərləri türkcəyə qazandıran Ərzurumlu Mustafa Zərir, Ərzurumun XIV yüzillikdə yetişdirdiyi görkəmli tərcüməçi şair və nasirlərindəndir.

Mustafa Zəririn son və mənsur əsəri olan “Yüz hədis və yüz hekayə” XIV yüzilin II yarısında meydana çıxan hədis tərcümələrinə əsaslanan əsərlərdəndir. Mustafa Zəririn istinad etdiyi Qavril İmadinin “Təhfətül-Məkkiyyə və əxbarun-nəbəviyyə” əsəri 159 hədis və bir qism hədislərdən sonra nəql edilən qısa hekayələrdən ibarətdir. Zərir bunlardan 100-ünü seçmiş və əvvəlcə hədislərin

* AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, Qədim dillər və mədəniyyətlər şöbəsi, böyük elmi işçi.

ərəbcə əslini vermiş, sonra onları türkcəyə çevirərək izah etmiş, hər hədisdən sonra bir hekayə artıraraq əsəri sərbəst şəkildə tərcümə etmişdir. Hədislərin mövzusunə görə dini və əxlaqi hekayələrə də yer verilən bu əsər, Kərdərli Mahmud Əlinin “Nəhcül-fəradis” (1360) əsərindən sonra türkcə yazılmış ikinci, yüz hədis toplusu kimi isə ilk əsər [Yıldırım – Yılmaz: 2005, s.44; 46], bəzi müəlliflərə görə isə, “Nəhcül-fəradis” və “Behcətül-hədayiq”dən sonra türkcə yazılmış üçüncü hədis kitabıdır [Özkan: 2011, s. 32; Yavuz: 2011, s. 50].

“Yüz hədis və yüz hekayə” tərcümə əsəri istər lügət tərkibi, istərsə də fonetik, morfoloji, sintaktik və semasioloji xüsusiyyətləri baxımından böyük əhəmiyyətə malikdir.

Əsərin dilində zamanla səsyerdəyişməsinə (*dəprənmək / dəprətmək > tərənəmək / tərətmək; əksük / əksik > əskik; əksilmək > əskilmək; ilərü > irəli; köprü > körpü; topraq > torpaq; yapraq > yarpaq; uyqu > yuxu və s.*), səsdüşümü (*acımaq, arslan, ayruq, buğday, eylə, yul, yılan, yigrənmək, yigit, yutmaq / yudmaq, yucaltmaq / yücəltmək, yürək, yüz və s.*) və səsartımına (*eşək, qılıc, qomaq, ol, saqal, sımaq, urmaq, ürkmək və s.*) uğramış fonetik arxaizmlərə də rast gəlirik.

Miqdar saylarında da fonetik cəhətdən arxaikləşmə özünü göstərir: *dört, yedi, səkiz, toquz, yigirmi / yegirmi, toqsan toquz, biş > min və s.*

Əsərin dilində söz köklərində və şəkilçilərin yazılışında dodaq variantı üstünlük təşkil edir: *tamu, qapu, dəmür; artuq, ayruq, açuq, əksük, sınıuq, tanuq, yazuq; bağlı və s.*

Əlyazmada yiyəlik hal, I şəxsin tək və cəmində, II-III şəxslərin təkində mənsubiyyət, eləcə də I və II şəxslərin cəminin əmr şəkilçilərinin və b. yazılışı və oxunuşunda “u”, “ü” saitləri üstünlük təşkil edir. Məsələn, *kişinüñ, bənüm, sənüñ, anuñ (onun), anlaruñ (onların), evüm, yerüñ, alalum, eyləməsün və s.*

Əsər dilimizin tarixi leksikologiyasını daha dərinədən öyrənmək baxımından ən dəyərli mənbələrdən biridir. Əsərin leksik tərkibi çoxcəhətli və rəngarəngdir. Bu abidənin lügət tərkibindəki arxaizmlərin bir qismi tədricən dilimizdən çıxaraq başqa sözlərlə əvəz edilmişsə də, digər qismi hal-hazırda dilimizin müxtəlif şivələrində qalmaqdadır.

“Abidədə müxtəlif dil yaruslarında təşəkkül dövrünün əlamətlərindən biri kimi faktların paralelliyi müşahidə olunur. Eyni məfhumun verilməsi üçün müxtəlif mənşəli leksik vahidlərdən, yaxud sözlər arasında eyni tipli əlaqə üçün müxtəlif morfoloji göstəricilərdən istifadə olunur. Həmçinin bir söz bir neçə fonetik variantda söylənir. Əlbəttə, bu, dildə mövcud olan adi sinonimlik, yaxud ədəbi dil üçün səciyyəvi olan variantlılıq tipindən fərqlənir... belə də demək olar ki, bu, sistematik qarışıqlıqdır. Müəyyən inkişaf mərhələsində dövrün tarixi koloriti kimi təzahür edir: bir tərəfdən, müxtəlif tayfa dillərinə məxsus faktlar xalq dilində sinonim kimi işlənir, ikinci tərəfdən, danışq dili və ədəbi təzahürlər differensiasiya tapmayıb, üçüncü tərəfdən, başqa dillərdən – ərəb və fars dillərindən mənimsə-

mələr hələ vətəndaşlaşmayıb. Bu, ümumiyyətlə, ədəbi dilin başlanğıc mənzərəsidir” [Hacıyev: 2012, s. 109-110].

Əsərdə bəzi türk mənşəli sözlərin daha qədim formasının onların nisbətən sonrakı variantları ilə paralel işlənməsi hallarına da rast gəlirik. Məsələn, *ətmək / çörək, iraq / uzaq, urmaq / vurmaq, irmək / varmaq / getmək, tutmaq / dutmaq, uyumaq / yatmaq, həp / dükəli / qamusu* və s.

Habelə, tərəfləri müxtəlif mənşəli olan, yəni bir tərəfi milli, digəri alınma olan (Tanrı (Təala) / Allah c.c. / İlah / Rəbb / Haqq (Təala) / Xüdəvəndigar, Günəş / şəms, bay / zəngin / dövlətli, qoca / pir (f.) / şeyx (ə.), sayru / xəstə, sayrulıq / xəstəlik, uçmaq / cənnət, yazuq / günah, suç / xəta, süci / xəmir, əsrük / sərxoş, sin / qəbr, yıl / sənə, ögüt / nəsihət, həp / dükəli / qamusu // cümlə, iş / əməl, əvət / bəli, çoq / ziyadə, yer / məqam, ol / həman, ayruq / geyri və s.), yaxud da hər iki tərəfi də alınma olan (rəsul / nəbi / peyğəmbər, mələk / fəriştah, İblis / Şeytan, həman / dərhal və s.) paralellər də müşahidə edirik.

Əsərin dilində sırf Azərbaycan (*yumaq, oğrı, oğurlamaq, ildırım, qonşu, qonşuluq, toqunmaq, sağaltmaq, polad, nicə, issi, qaçan* və b.), yaxud sırf Türkiyə türkcəsində (*tasma, anaxtar, soqaq, omuz, tavuq* və b.) işlənən sözlərin və ya fonetik variantların varlığı da dövrün dil mənzərəsini əks etdirir. Hətta bəzən belə sözlərin müvazi şəkildə işləndiyini də görürük: *eşitmək / işitmək, bəli / əvət, xəta / hata* və s.

Məna dəyişmələri leksik sistemdə geniş yayılmış hadisələrdir və türk dilləri üçün də xarakterikdir. Bu xüsusiyyət əsərin dilini müasir ədəbi dilimiz baxımından dəyərləndirdikdə daha aydın olur. Əsərdə işlənmiş bir sıra sözlər zamanla məna genişlənməsinə, yaxud daralmasına uğrayaraq yeni mənalar qazanmışdır: *bağlı* (dustaq), *dərilmək / dirilmək* (yığılmaq, toplanmaq), *döymək* (dözmək), *əglənmək* (durmaq, ayaq saxlamaq), *əgləndürmək* (saxlamaq, dayandırmaq), *əsirgəmək* (qorumaq), qatlanmaq (dözmək, güc yetirmək), *saqlamaq* (qorumaq), *salmaq* (buraxmaq), *sataşmaq* (düçar olmaq), *sürmək* (1. sürümək; 2. sürgün etmək), *tanışmaq* (məsləhətləşmək, məşvərət etmək), *tapmaq* (sitayiş etmək), *toğmaq* (doğulmaq), *tutmaq* (əməl etmək), *kishi* (şəxs, insan), *qat* (yan, hüzur), *taş* (2. qıraq, çöl, bayır), *yazuq* (günah), *yemiş* (yemək, azuqə) və s.

Semantik dəyişmə alınma sözlərdə də müşahidə olunur, məsələn, “..gücüm yetdükcə müsəlmanların öksüzünə *riayət eyelədim*” [Zərir: s.115]. Müasir ədəbi dilimizdə “əməl etmək” mənasında işlənən “riayət eyeləmək” ifadəsi bu nümunədə “nəzarət etmək, göz-qulaq olmaq” mənasında işlənmişdir.

“Semantikasına görə məcazi məna kəsb edən sözlər lüğət tərkibinin obrazlı leksikası kimi fərqlənir. Həmin leksikaya daxil olan söz qruplarını, onların bu keyfiyyətə yiyələnmə yolları və səbəblərini, habelə istifadə qaydaları və üsullarını öyrənil müəyyənləşdirmək leksik üslubiyatın vəzifəsidir” [Əfəndiyeva: 1980, s.11].

Zərir zəmanəsinə görə tipik, həyati ifadələr işlətməmiş, xalq dili zəminindən ayrılmamışdır. Müəllif yeri gəldikdə xalq dilindən gələn bəzi frazeoloji

birdəşmələrdən də istifadə etmişdir ki, bu da əsərin dilinin xəlqiliyini qüvvətləndirən cəhətlərdən biridir:

Boyun vermək: boyun əymək, tabe olmaq; *Dostluğu kəsmək*; *Əlinə girmək*: əldə etmək, nail olmaq; *Köñül yıqmaq*; *Köñlin alçaq tutmaq*: təvazökarlıq göstərmək; *Könli düşmək*: xoşu gəlmək, sevmək; *Köñlini tağıtmaq*: fikri başqa yerdə olmaq; *Köñül vermək*; *Məsğərəyə almaq*; *Ğüssəyə qoymaq*: darıxdırmaq, kədərləndirmək; *Qulaq vurmaq*: qulaq vermək, qulaq asmaq, dinləmək; *Sözün dükətmək*; *Sözün sımmaq*: “sözün yerə salmaq”; *Suç işləmək / itmək*; *Suçın diləmək*: günahının bağışlanmasını istəmək; *Uyquya varmaq*: yuxuya getmək; *Yerinə gətürmək*; *Yüz tutmaq // Yüz döndərmək*; *Yoluna girmək*: yoluna düzəlmək, yola düşmək (“Bən dəxi yoluma girdim” [Zərir: s.6] – nümunədə zamanla semantik cəhətdən başqalaşma özünü göstərir, belə ki, indi “düzəlmək, qaydasına düşmək” mənasında işlənir.

Bunlardan başqa, əsərdə nəsihətamiz hikmətli sözlərə də yer verilir: “*Tağrıdan diləyənə Tağrı virür ummadığı yerdən, xəlqdən diləyən möhtac olur*”, “*Fəna sarayında yapınca köşki, bəqa sarayında yapsana!*”, “*Söyləməmək yegdür söyləməkdən*” və s.

Əsər dini mövzuda qələmə alındığı üçün, təbii olaraq, burada dini məzmun daşıyan ərəbcə ekspressiv ifadələr (la ilahə illallah, vəl-həmdulillahi, Allahu Əkbər!, Nəuzu billahi! / Nəuzu billahi-təala!: Allaha sığınırıq / Allah-təalaya sığınırıq! Vallahi! Əstəğfirullah! (İblis) aleyhil-lə'nəh! Tağrı Kərimdür! və s.), dini anlayışlar və terminlər (İslam, Zikrullah / Tağrı zikri, İsmi-Ə'zəm, Ərş, Kürs, Sırat köprüsi, ibadət, dua, təsbih, səvab, halal, haram, zina, şəriət, abdəst, səcdə, namaz, oruc, zəkat, sədəqə, tövbə, həcc, iman, ayət, vəhy, hədis, şahadət, salavat, müsliaman, mömin, kafir, Aşura, axirət, Qiyamət günü, Mi'rac gicəsi, Buraq, mələk, huri, cənnət, Firdövs, Rizvan, Cəbrail a.s., Münkir və Nəkir, İblis, Şeytan, cəhənnəm, zəbani və s.), izafət tərkibləri (məsələn, “dərvişlər qüvvəti və miskinlər zəhməti və möhtaclar inayəti şahi- müluk u səlätin, mahi-asumani-zəmin”, “aləmlər fəxri, vəlilər qibləsi və nəbilər Kə'bəsi” və s.), qəlib ifadələr (“Tanrı-təala”, “Haqq, sübhanə və təala”, “sallallahu əleyhi və səlləm”, “əleyhis-səlam”, “raziyallahu anhu / anha” və s.), tabu və ya evfemizmlər (“Mələkul-mövt” – “ölüm mələyi”, Rəcim (“daşlanmış”, “qovulmuş”) – İblis, Şeytan, divlər (cinlər); “dünyadan nəqil eyelədi” – dünyadan köçdü, dünyasını dəyişdi, vəfat etdi və s.) işlənmişdir.

Habelə əsərdə dörd müqəddəs kitabın adları (Zəbur, Tövrat, İncil, Qur'an), yer adları – toponimlər (Kə'bə, Məkkə, Mədinə, Bəsrə, Kufə, Yəmən, İraq, Bəlx, Dağıstan, Rum, Şam, Riya) və dini şəxsiyyətlərin adları (Həvvə ə.s., peyğəmbərlər: Adəm ə.s., Muhəmməd Mustafə ə.s., İbrahim ə.s., İlyas ə.s., Musa ə.s., Lut ə.s., Davud ə.s., Süleyman ə.s., Yusuf ə.s., İsa ə.s.; əhli-beyt: Əli, Fatimə, Həsən, Hüseyin; xəlifələr: Əbu Bəkr, Osman, Ömər, Müaviyə, Yezid; ravilər: Əbu Hüreyrə, Ayişə, Cüneydi Bağdadi, Əbu Səidil-Xüzri, Abdullaha Səlam, İbni Abbas,

Ənəs bin Malik; mühəddislər: Buhari, Müslim, Əbu Davud Ən-Nəsai, Tirmidi və s.) də mühüm yer tutur.

Əsərin dili morfoloji quruluş baxımından da qədimliyi ilə səciyyəlidir. Morfoloji xüsusiyyətlər içərisində ismin hallarında, feil şəkillərində, təsriflənməyən formalarda fərqli cəhətlər diqqət çəkir.

Müasir ədəbi dilimizdən fərqli olaraq, I şəxsin təkində şəxs-xəbərlik şəkilçisi -in, -in (alayın, gədəyin, tururun, umarın və s.), cəmində -iz⁴ (qıluruz, dutaruz, bilməzüz və s.), II şəxsin təkində -sın, -sin (qılırsın, şəhirsin, qurtulmazsın, görməzmissin və s.) şəklindədir.

Feilin əmr şəklində I şəxsin təkində -ayın, -əyin, -ayım, -əyim (*alayın, qılayın, varayın, görəyin, varayım, deyəyim, ayrılmayım*); cəmində -alum, -əlüm (*sığınalum, varalum, yuyalum, yapalum, idəlüm, verəlüm*); II şəxsin təkində -ğil, -gil (*alğil, işləgil*), cəmində -iğ⁴, -iğ (*yey – yeyin!*), II şəxsin tək və cəminin inkarı -mağ, -məğ, -mağuz, -məğüz (*dirşürməğ, yeməğ, ögrətməğ, yolmağ, kəsməğ* və s.) şəkilçiləri işlənməkdədir.

Müasir Azərbaycan ədəbi dilindən fərqli olaraq, feilin vacib şəkli abidədə sintaktik üsulla öz əksini tapmışdır: a) birləşmənin birinci tərəfi məsdər, ikinci tərəfi “gərək” sözündən ibarət (eyləmək gərək, olmaq gərək və s.); b) feilin şərt forması və “gərək” sözü vasitəsilə (girsə gərəkdir, eyləməsə gərək); c) “gərək” sözü və feilin arzu şəkli (*gərək siddiqlərə bəşarət idəm, xəta qılıcıları qorqudam; gərəkdir varam, gərək tola*).

Şühudi keçmiş zamanın I və II şəxs tək və cəmində şəxs sonluqları dodaq variantları ilə işlənir (*ayudum, dilədüm, işitdük, gəldük, eylədün, dilədün, gəlmədün* və s.), III şəxs tək və cəmdə isə şəxs sonluqlarının ancaq damaq variantı işlənmişdir (*ayutdı, buyurdu, geyürdi, düzdilər, sordular* və s.).

Zərir ana dilinin yaradıcı gücündən məharətlə istifadə etmişdir: (günahlardan) *qurtarıcı*, (gövdədən) *ağrı gidərici* (ağrı kəsici), *din açıcı, sin açıcı, zindan bəkici, içküci / içkici, irişci, ögüt dutucaq kişi, şükür idicilər, xəta idicilər / xəta qılıcılar, suç işləmiş, sidqi bitün, imanı bitün, yükü yeynilər, yükü ağırlar; sağ eyləmək* (sağaltmaq), *dərman qılmaq / dərman itmək/dərman itdürmək, dərd itdürmək, dərman idinmək; “suçın diləmək”* (bağışlanma istəmək), *intiqaq itmək* (intiqaq almaq), *fikir itmək* (fikirləşmək, düşünmək) və s.

Fərdi üslubların səciyyəvi xüsusiyyətləri ilk növbədə özünü sintaksislə əlaqədar biruzə verir. “Sintaksis üslubi baxımdan olduqca zəngindir: həm cümlə növlərinə görə, həm də sintaktik fiqurlarının varlığına görə. .. sintaktik fiqurlar məcazlarla birlikdə bədii dilin ən vacib xüsusiyyətini – obrazlılıq və ifadəlilik sistemini təşkil edir. .. bədii dil obrazlı dildir, estetik dildir. Və bədii ədəbiyyatda bütün dil vahidləri bu keyfiyyətlərin yaranmasına xidmət edir” [Əfəndiyeva: 2007, s. 105].

Əsərdə “Kitabi-Dədə Qorqud” boylarında işlənən *boy boylamaq, soy soylamaq, av avlamaq, quş quşlamaq* və s. qəbildən *iş işləmək* daxili obyektli feili də diqqət çəkir. Məsələn,

“Bu dərviş varsa, bir *iş işləsə*, rızqın ələ gətürsə, yeg idi”, – didüm [s.21];
İlla siz sözüň toğrısın söyləy və *işüñ* eyüsin *işləy*. Gah *işinüz işləy*, gah Allaha ibadət idüñ [s.67];

Anasına gəldi ayıtdı: “Ana, qız qarına eşim nə yavuz *iş işlərdi*? Sini od olmuş!” [s.124];

“Zinhar dünyaya köñül bağlama! Zinhar avratlar fikrilə *iş işləməñ* və bir *iş işləmək* istəsəñ, anuñ soñın göz(ə)düñ xeyr midür, soñra peşiman olmayasın” [s.154].

Habelə əsərdə bir sıra “*aydı vermək, hekayət edi vermək, gizləyü vermək, ödəyü vermək, ögrədi vermək, salı vermək, işləyü gəlmək, çıqa gəlmək, turu gəlmək, görə gəlmək*” kimi analitik feillər də işlənmişdir ki, ikinci tərəfi əsasən, “vermək” və “gəlmək” feillərilə düzəlmişdir.

İnversiya: *Aldı* oğlanımı dəñizə biraqdı [s.105]; Bizə dəstur *yoqdur* möhlət virməgə [s.114]; *Salı virün* ol kişi, *bağışladuq* cümlə suçın anuñ [s.114]; *Saqınuñ* dünyadan və avrətlərdən! [s.115]; “Reyya” derlərdi bir kişi bir qara qul *aldı* dört altuna [s.120]; Eşəgüm tağa qaçar, qurt görür, *qaçar köyə*, axırına gəlür [s.127]; Düşimdə *görürin* nicə köşklər [s.129]; Qardaşuña *yardım eylə* məzlumisə, dəxi zalimisə! [s.145]; Yarındası bal qiymətli oldı, *peşiman oldı* satduğna [s.147]; *Sığınuñ Tanrıya* qıtlıqdan və iş oñmaduğundan və yavuz qəzadan və düşman mülaqı olmadan [s.148] və s.

Nihad Sami Banarlının dediyi kimi, “Ərzurumlu Kadı Darir (Qazi Zərir – R.B.), əsrin azəri türkcəsi ədəbiyyatında mühüm yeri olan şairdir. Ancaq onun dili, azəri ləhcəsi ilə Anadolu türkcəsi arasında, bunlardan hər hansı birinə dəqiq xətlərlə bağlanmayan, orta bir dildir” [Banarlı: 1983, s. 367].

Mustafa Sarı, elm aləminə ən son 20 nüsxəsi məlum olan bu əsərin məlum olan ən qədim nüsxəsi ilə ən yeni nüsxəsini dildə baş verən dəyişmələr baxımından müqayisə etmişdir [Sarı: 2007, 2016].

Abidənin XIV yüzillikdə qələmə alınmasına baxmayaraq, onun dili müasir Azərbaycan ədəbi dili ilə müqayisədə o qədər də dəyişməmişdir. Bu da dilimizin erkən qaynaqlara söykənərək inkişaf etməsindən və dəyişməz qrammatik quruluşundan xəbər verir.

Azərbaycan dili tarixi baxımından xüsusi əhəmiyyətə malik olan bu abidənin hərtərəfli öyrənilməsi tarixi leksikologiya, tarixi qrammatika və tarixi dialektologiya üçün dəyərli bilgiler verməklə bərabər, orta əsrlərdə yazılı ədəbi dilin formalaşması ilə bağlı problemlərin həllində də böyük əhəmiyyət kəsb edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Banarlı, Nihad Sami. “*Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*”, I cild. Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul, 1983, - 646 s.
2. Cəfərzadə, Vahidə. *Fütuhuş-Şam*. Bakı, Zərdabi nəşriyyatı, 2022, 1200 səh.

3. Dəmirçizadə, Əbdüləzəl. “*Kitabi-Dədə Qorqud*” dastanlarının dili. Bakı, Elm, 1999, - 140 s.
4. Əfəndiyeva, Türkan. *Azərbaycan dilinin leksik üslubiyyəti* (Bədii üslub). Bakı, “Elm”, 1980, - 252 s.
5. Əfəndiyeva, Türkan. *Azərbaycan ədəbi dilinin üslubiyyət problemləri*. Bakı, “Nurlan”, 2007, -184 s.
6. Hacıyev, Tofiq. *Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi*. I c., Bakı, “Elm”, 2012, - 476 s.
7. Karahan, Leyla. *Erzurumlu Darir. Kisse-i Yusuf (Yusuf u Züleyha). İnceleme-metin-dizin*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Türk Dil Kurumu Yayınları: 597. 1994, - 321 s.
8. Qəhrəmanov, Cahangir. Nəsimi “Divanı”nın leksikası. Bakı, “Elm”, 1970, - 568 s.
9. Mehdiyeva, Sevil. “Yazılı dastanların dili” (“Şəhriyar” dastanının materialları əsasında). Bakı, Elm, 1991, 136 səh.
10. Özkan, M. *Eski Anadolu Türkçesi döneminde ortaya konan tercümelerin türk dilinə etkisi*. Dil ve edebiyat araştırmaları dergisi, 2011, sayı 3, s. 1-64.
11. Sarı, Mustafa. *Erzurumlu Darir, Yüz Hadis Yüz Hikaye; Türk dilinde art zamanlı değişmeler*. Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.
12. Yavuz, Kemal. XIV. Yüzyıl Batı Türk Edebiyatı II: Anadolu Sahası Şair ve Yazarları. XIV.-XV. Yüzyıllar Türk Edebiyatı, Anadolu Üniversitesi, 2011, 2. Ünite, s. 48-50.
13. Yıldırım, S., Yılmaz, N. *Darir Mustafa Efendi, 100 Hadis 100 Hikaye*. Darülhadis Yay., 2. Baskı, Erkam Matbaası, İstanbul, 2005.
14. Zərir, Mustafa. *Yüz hədis və yüz hekayə*. Süleymaniye Kütüphanesi, İzmir Kitaplığı, nr.108 (əlyazmanın fotosurəti).

НЕКОТОРЫЕ ЗАМЕЧАНИЯ К ЯЗЫКОВЫМ ОСОБЕННОСТЯМ ПРОИЗВЕДЕНИЯ «СТО ХАДИСОВ И СТО РАССКАЗ»

РЕЗЮМЕ

Труд Мустафы Зарира «Сто хадисов и сто историй» является одним из произведений, основанных на переводах хадисов, появившихся во второй половине XIV века.

Язык произведения богат старотуркскими словами и грамматическими формами. Одна из ее наиболее ценных сторон состоит в том, что она не отягощена арабскими и персидскими элементами, как классическая диванная литература, а наоборот, подобно лексике «Китаби-Дада Горгуда», создала яркую картину устного народного языка питаясь сокровищами устной народной литературы. В произведении, естественно, используются слова, выражения, термины и личные имена, имеющие религиозное содержание.

Несмотря на то, что памятник был написан в 14 веке, его язык мало изменился по сравнению с современным литературным языком Азербайджана. Это свидетельствует о развитии нашего языка на основе ранних источников и его неизменном грамматическом строе.

Ключевые слова: Зарир, сто хадис, сто рассказ, языковые особенности.

SOME NOTES ON THE LINGUISTIC FEATURES OF THE WORK “HUNDRED HADITHS AND HUNDRED STORIES”

SUMMARY

Mustafa Zarir's work “One Hundred Hadiths and One Hundred Stories” is one of the works based on hadith translations that appeared in the second half of the 14th century.

The language of the work is rich in old Turkic words and grammatical forms. One of its most valuable aspects is that it is not burdened with Arabic and Persian elements like the classic divan literature, but on the contrary, like the vocabulary of “Kitabi-Dada Gorgud”, it created a vivid picture of the oral folk language by feeding on the treasure of oral folk literature. In the work, naturally, words, expressions, terms and personal names with religious content are used.

Despite the fact that the monument was written in the 14th century, its language has not changed much compared to the modern literary language of Azerbaijan. This indicates the development of our language based on early sources and its unchanged grammatical structure.

Key words: Zarir, hundred hadiths, hundred stories, linguistic features.